RELAȚIILE ROMÂNO-CROATE ÎN PERIOADA 1941-1944

Rezumatul lucrării

Cuvinte cheie:
România, Croația-NDH, politică, economie, propagandă, diplomație bilaterală uitată, Axa Berlin-Roma, revizionism maghiar

Lucrarea cu titlul *Relațiile româno-croate în perioada 1941-1944* are ca obiect de studiu relațiile româno-croate în anii 1941-1944, înțelese ca ansamblu de contacte, practici, acorduri, convenții și reprezentări ale instituțiilor dezvoltate între România și Statul Independent Croat (NDH - Nezavisna Država Hrvatska) în contextul ordinii politice și militare impuse de Axă. Delimitarea cronologică urmărește intervalul dintre apariția NDH (aprilie 1941) și redefinirea poziției României în război (august 1944), fără a reduce analiza la simple enunțuri de politică externă, ci plasând-o în planul funcționării efective a canalelor diplomatice, a cooperării economice și culturale sub presiunile structurale.

Lucrarea de doctorat dedicată relațiilor româno-croate din perioada 1941-1944 își propune să aducă o contribuție originală la cunoașterea istoriei relațiilor internaționale din Europa Centrală și de Sud-Est în contextul celui de-al Doilea Război Mondial. Noutatea științifică a cercetării rezultă din caracterul său tematic și metodologic, care urmărește analiza concomitentă a relațiilor politice, economice, culturale și de propagandă dintre România și Statul Independent Croat, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Izvoarele cercetării utilizate în prezenta lucrare sunt constituite în principal din surse arhivistice primare, selectate conform criteriilor relevanței, continuității tematice, completate punctual de izvoare documentare edite italiene și germane, literatura de specialitate și presa vremii, memorii, lucrări generale, adrese și sit-uri web. Analiza se concentrează cu precădere asupra perioadei 1941-1944, fără a exclude, în mod limitat, documente anterioare anului 1941, necesare pentru clarificarea cadrului diplomatic, economic, social, cultural și instituțional după 1918.

În literatura de specialitate, relațiile româno-croate din anii 1941-1944 sunt tratate mai ales prin prisma diplomației intra-Axă (proiecte de cooperare, tactici de echilibrare față de Ungaria), a propagandei și diplomației culturale, precum și a încercărilor de reactivare, în forme adaptate războiului, a unui cadru de tip „Mică Înțelegere”.

Analiza relațiilor politico-diplomatice dintre România și Statul Independent Croat în perioada 1941-1944 confirmă validitatea ipotezelor formulate în introducere. Evoluția acestor raporturi a fost marcată de o atitudine politică limitată și de o capacitate redusă de acțiune, determinate în principal de constrângerile apartenenței ambelor state la Axă și de raporturile de forță din Europa de Est și de Sud-Est. Inițiativele diplomatice româno-croate au fost subordonate intereselor strategice ale Germaniei naziste, influenței Italiei, numeroaselor intervenții ale Ungariei, iar capacitatea celor două state de a dezvolta o cooperare independentă a fost restricționată de rivalitățile regionale, de presiunile exercitate de aliați mai puternici și de

prioritățile proprii de securitate, precum și de lipsa unei granițe comune terestre. Absența unor proiecte comune de anvergură și caracterul mai degrabă formal al contactelor diplomatice, chiar dacă acestea s-au dovedit ferme la început, reflectă această realitate. În ansamblu, relațiile politice româno-croate nu au depășit cadrul unei colaborări raportată împrejurărilor, dictate de contextul geopolitic și militar și economic al celui de-al Doilea Război Mondial.

Analiza relațiilor româno-croate din timpul celui de-al Doilea Război Mondial cu privire la relațiile politico-diplomatice nu poate fi înțeleasă în mod adecvat fără o privire retrospectivă asupra evoluțiilor politice, sociale și instituționale din cadrul statului iugoslav și ale acestuia cu cel român. Geneza acestor raporturi se regăsește în contextul formării Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor în 1918, stat care a cunoscut de la început tensiuni politice, sociale, profunde. Adoptarea Constituției din 28 iunie 1921 a consfințit un sistem centralist care a generat opoziția constantă a elitei politice croate, în special a Partidului Țărănesc-Republican Croat condus de Stjepan Radić. Instituirea regimului autoritar al Regelui Alexandru a accentuat dezechilibrele politice și sociale, contribuind la dezvoltarea percepției unei poziții inferioare a grupului etnic croat în raport cu majoritatea sârbă. Societatea iugoslavă interbelică, caracterizată de o economie preponderent agrară și de inegalități regionale semnificative, a fost marcată de instabilitate politică accentuată. Viața iugoslavă internă a oscilat permanent între centralismul promovat de elitele sârbe și revendicările croate privind autonomia politică și administrativă. În acest context, personalități precum Vladko Maček din 1928, lider al Partidului Țărănesc Croat și persoană moderat-politic, au jucat un rol esențial, deși au fost supuse represiunii, inclusiv prin perioade de detenție. Crearea Banovinei Croației în 1939 cu o populație majoritar croată de peste 70%, a reprezentat o încercare tardivă de compromis administrativ și politic, fără a elimina însă tensiunile interne.

Pe plan extern, politica Regatului Iugoslaviei a fost dominată inițial de preocuparea pentru menținerea integrității teritoriale și de orientarea tradițională către Franța, materializată prin participarea la sistemul Micii Antante și Înțelegerea Balcanică. Totuși, ascensiunea Germaniei în Europa Centrală și de Sud-Est după 1930 a modificat profund echilibrul regional.

În pofida divergențelor interne tot mai accentuate sub presiunea Berlinului, Belgradul a fost constrâns să ofere concesii diplomatice. Anul 1941 a evidențiat caracterul fragmentat al opțiunilor politice: în timp ce elitele sârbe au rămas preponderent orientate spre Franța și Marea Britanie, o parte semnificativă a elitei croate a manifestat deschidere față de Germania. Această ruptură de viziune a creat premisele dezmembrării statului iugoslav și a influențat decisiv configurarea ulterioară a relațiilor româno-croate din aprilie 1941.

Formarea și evoluția mișcării Ustaša trebuie analizate în contextul radicalizării naționalismului croat din perioada interbelică și al crizei statului iugoslav. Organizația Revoluționară Croată-Ustaša a luat naștere în 1929, în jurul Partidului Croat al Dreptului, sub conducerea lui Ante Pavelić, având ca obiectiv central constituirea unui stat croat independent, considerat soluția politică pentru ceea ce liderii mișcării percepeau drept subordonarea națiunii croate. Traiectoria politică a lui Pavelić, avocat de formație și fost deputat în parlamentul iugoslav, a influențat decisiv transformarea unei platforme politice naționaliste într-o organizație conspirativă cu caracter paramilitar. După instaurarea regimului autoritar de la Belgrad, Pavelić a ales exilul, stabilindu-și domiciliul în Italia, de unde a coordonat timp de peste un deceniu activitatea organizației și a menținut contacte cu membrii din Croația. Mișcarea a dezvoltat colaborări externe cu diverse grupări revizioniste și revoluționare, inclusiv macedonene și maghiare, beneficiind de sprijin politic din partea Italiei și Germaniei naziste. Propaganda Ustaša a circulat inclusiv în rândul populației croate din America de Sud, consolidând dimensiunea transnațională a mișcării. Structura organizațională strict ierarhizată, completată de organizații

studențești și de o structură controlată ierarhic, a pregătit terenul pentru obiectivul final al mișcării. Inițial, ideologia Ustaša nu a fost definită prin antisemitism, această dimensiune devenind dominantă abia după 1933, pe fondul radicalizării generale a climatului politic european.

România interbelică s-a constituit după 1918 ca un stat cu aproximativ 18 milioane de locuitori, beneficiind de un cadru politic modern odată cu adoptarea Constituției din 1923, care a consacrat principii democratice și pluralismul politic. Evoluția economică a fost însă lentă, condiționată de ponderea majoritară a populației rurale și de dezechilibrele sociale persistente. Cu toate acestea, economia a înregistrat o creștere graduală, anul 1938 marcând un nivel ridicat al indicatorilor economici, în pofida fragilității clasei politice și a instabilității guvernamentale. Revenirea Regelui Carol al II-lea în 1930 a modificat echilibrul politic, partidele fiind treptat subordonate autorității regale, proces care a atins apogeul prin Constituția autoritară din 1938. Societatea românească a fost traversată de tensiuni accentuate de reforma agrară din 1921, de efectele crizei economice din anii ’30 și de caracterul predominant agrar al economiei, în ciuda resurselor petroliere, dar și a poziției geostrategice puțin favorabilă.

În plan extern, România a menținut până la sfârșitul anilor ’30 o orientare pro-franceză, în cadrul alianțelor occidentale, însă presiunile exercitate de Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria, precum și ascensiunea Germaniei, au determinat o politică de adaptare în timp. Crizele teritoriale din 1940 au grăbit prăbușirea regimului carlist și instaurarea unui nou echilibru de putere, marcat de abdicarea lui Carol al II-lea, urcarea pe tron a Regelui Mihai și afirmarea generalului Ion Antonescu, moment din care relațiile dintre România și Iugoslavia au intrat într-un con de umbră, fiind afectate de destrămarea echilibrelor regionale, de prăbușirea sistemului de alianțe interbelice și de reconfigurarea rapidă a raporturilor de putere în Europa de Sud-Est.

Relațiile dintre România și Iugoslavia în perioada 1919-1940 s-au concentrat pe ordinea stabilită prin sistemul de pace de la Paris-Versailles și pe interese convergente de securitate regională. Colaborarea bilaterală a avut ca obiectiv principal contracararea revizionismului Ungariei și Bulgariei, fiind marcată printr-un cadru de alianțe prin Mica Înțelegere din 1921 și prin Înțelegerea Balcanică din 1934. Relațiile au debutat formal prin tratatul din 1921, au fost consolidate prin protocolul de frontieră din 1927 și prin cooperarea dunăreană din 1932. Deși schimburile economice au cunoscut o oarecare dezvoltare, inclusiv prin tratatul comercial din 1937, tensiunile legate de Banat și evoluțiile internaționale au afectat dialogul. După 1937, relațiile s-au răcit progresiv, iar tentativele de relansare din 1939, prin întâlnirile miniștrilor de externe, nu au produs rezultate durabile.

Relațiile româno-iugoslave din intervalul 1940-1941 au fost profund influențate de dinamica accelerată a contextului geopolitic european și de presiunile exercitate de Germania asupra statelor din Europa de Sud-Est. În această perioadă, politica externă a României s-a caracterizat prin prudență și incertitudine, manifestată inclusiv prin refuzul de a se implica în inițiativele iugoslave de mediere în special în raport cu Ungaria. În paralel, relațiile dintre Iugoslavia și Ungaria au cunoscut o detensionare, concretizată la sfârșitul anului 1940 prin orientarea către un „pact de amiciție”. Momentul decisiv l-a constituit martie 1941, când Germania a intensificat presiunile asupra Belgradului pentru aderarea la Pactul Tripartit, acord ce implica integrarea politică, militară și economică în „noua ordine europeană” promovată de Reich. Această opțiune a fost susținută mai ales de elitele croate și slovene, în timp ce mediile sârbe au manifestat opoziție. Lovitura de stat din 27 martie 1941, care a adus la putere guvernul condus de Dušan Simović, a generat „speranțe” la București și Atena privind menținerea unei Iugoslavii independente. Reacția Germaniei a fost rapidă și decisivă: în noaptea de 5 spre 6 aprilie 1941 a început bombardarea Iugoslaviei, urmată de prăbușirea rapidă a rezistenței militare. Armistițiul din 17 aprilie și

capitularea armatei iugoslave, soldate cu pierderi umane masive, au deschis calea destrămării statului. Pentru elitele politice croate, conflictul a reprezentat o oportunitate de reconfigurare statală, materializată la 10 aprilie 1941 prin proclamarea Statului Independent Croat.

Declanșarea conflictului iugoslav din aprilie 1941 a confirmat realismul politic al conducerii române, care, anticipând evoluțiile militare, a urmărit protejarea intereselor strategice pe Dunăre, într-un context regional marcat de constrângeri teritoriale și dezintegrări ale statelor.

În primăvara anului 1941, situația Croației s-a conturat într-un context dominat de transformări teritoriale, realități demografice complexe și de intersectarea intereselor germane și italiene în spațiul adriatic și balcanic. Statul Independent Croat a preluat aproximativ 40% din teritoriul fostului Regat al Iugoslaviei, însă constituirea sa a fost condiționată de acceptarea unor concesii majore. Italia, care revendica de mult litoralul dalmat, a impus un control direct asupra unei părți semnificative a coastei, colaborare acceptată de conducerea croată ca preț al recunoașterii internaționale, dar percepută în societatea croată drept o pierdere dureroasă, cu atât mai mult cu cât numeroși lideri croați proveneau din Dalmația.

Interesele germane și italiene în Croația se intersectau în multiple puncte de convergență, dar și de competiție. Germania urmărea stabilitatea politică și exploatarea resurselor economice ale noului stat, în timp ce Italia căuta extinderea influenței teritoriale și maritime. Aceste obiective divergente au generat limitări economice și tensiuni permanente, reflectate în negocierile continue privind delimitarea granițelor și exercitarea suveranității croate. Frontiera nordică a Croației, în raport cu teritoriile aflate sub control german, a fost stabilită pe aliniamentul prevăzut de acordul Banovina Croația din 26 august 1939, fiind definitivata treptat. Frontiera cu Italia a fost trasată în aprilie 1941, inițial Dubrovnik-ul rămânând în componența Croației, în timp ce Italia a anexat aproape întreg litoralul, pe aliniamentul Žumberačka Gora, de-a lungul râului Kupa până la Golful Bakar. Granița cu Serbia a urmat cursul Dunării până la Zemun, apoi al Savei și al Drinei, corespunzând vechii delimitări dintre Bosnia și Serbia. La nord, frontiera cu Ungaria a inclus problema Međimurje, ocupată de maghiari conform granițelor anterioare anului 1918. Pe fondul acestor realități teritoriale și politice, statul croat și-a început existența într-un cadru profund dependent de deciziile Axei.

Stabilirea relațiilor dintre România și Statul Independent Croat în primăvara anului 1941 s-a realizat într-un context diplomatic complex, marcat de destrămarea Iugoslaviei și de reconfigurarea rapidă a echilibrelor regionale. Primele contacte au avut loc la 12 aprilie 1941, prin intermediul consulatului general, în cadrul unor întrevederi cu Slavko Kvaternik și Mladen Lorković, discuțiile vizând atât recunoașterea noului stat, cât și aspecte teritoriale sensibile, inclusiv situația Banatului sârbesc și eventuale ajustări rezultate din dezmembrarea fostului stat iugoslav. În această etapă, conducerea română a adoptat o atitudine moderată, optând inițial pentru o recunoaștere formală, fără declarație publică imediată.

Schimbul de telegrame dintre Conducătorul Statului Român și Poglavnik a precedat actul oficial de recunoaștere, realizat la 6 mai 1941, validare transmisă mai întâi Germaniei și Italiei. Caracterul oficial deplin al relațiilor a fost consacrat la 8 mai 1941. Gestul României a fost interpretat de reprezentanții iugoslavi ca unul ostil, determinând retragerea misiunii lor diplomatice de la București. În Monitorul Oficial din 20 mai 1941 a fost publicat decretul de înființare a Legației României la Zagreb, primul șef al misiunii fiind Dimitrie Buzdugan, ulterior asistat de un atașat militar cu reședința la Roma. Statul croat a parcurs astfel etapele minimale ale recunoașterii internaționale, prin acceptarea misiunilor diplomatice și inițierea dialogului bilateral. La 4 iunie 1941, prezentarea scrisorilor de acreditare ale ministrului Buzdugan a oferit prilejul reafirmării intenției de colaborare româno-croată, considerată de ambele părți un obiectiv util

pentru stabilitatea Europei de Sud-Est, în pofida dificultăților interne recunoscute de conducerea de la Zagreb.

Pe modelul României, statul croat a urmat procedurile diplomatice necesare pentru a-și institui o reprezentanță diplomatică la București. În acest context, începând cu luna iulie 1941 a fost desemnat un nou șef al delegației croate în persoana lui Edo Bulat. Presa românească a consemnat întâlnirea acestuia cu Mihai Antonescu în august 1941, subliniind convergența de viziuni dintre cele două părți. Ulterior, la data prezentării scrisorilor de acreditare în fața Regelui României, în data de 11 august 1941, s-a reafirmat ideea colaborării româno-croate în vederea consolidării stabilității în sud-estul Europei. Atât conducerea politică, cât și suveranul României au evidențiat necesitatea unei acțiuni comune împotriva comunismului, în cadrul noii configurații politice europene generate de evenimentele din 1941. De asemenea, în discursul public a fost evocată și legătura de rudenie dintre suverana statului croat și Regina-mamă Elena a României, aspect menit să sublinieze apropierea simbolică dintre cele două state.

Raporturile politico-diplomatice dintre România și Croația în anii 1941-1942 au avut o importanță aparte, fiind puternic influențate de contextul regional și de relațiile cu Germania, Italia, Ungaria, precum și de chestiunea Banatului în relația cu statul maghiar. Un element central al dialogului bilateral l-a constituit problema ungară, abordată încă din primele contacte oficiale. A fost adus în discuție cazul Međimurjei, teritoriu croat aflat sub control maghiar, relevant atât din perspectivă politică, cât și economică, datorită resurselor sale de petrol. Încă din 31 mai 1941, România și-a manifestat interesul pentru o coordonare echilibrată cu Croația în ceea ce privește atitudinea față de Ungaria, prin menținerea unei legături diplomatice continue pentru a opri extinderea teritorială a acesteia, acaparând noi regiuni.

În iunie 1941, la Zagreb, reprezentantul român Buzdugan a avut întrevederi la nivel înalt cu mareșalul Kvartenik, în cadrul cărora s-a insistat asupra sacrificiilor făcute de România și asupra poziției sale regionale. În paralel, problema Banatului a devenit un subiect sensibil, mai ales din iulie, când au existat discuții între oficiali români și croați privind eventualitatea revenirii acestuia la România, în contextul unor oferte și manevre diplomatice maghiare care dorea să-l acapareze. Relațiile croato-ungare au fost atent urmărite de București, în special din august 1941, Međimurja fiind percepută drept un obstacol major în normalizarea acestora.

Pe parcursul verii și toamnei anului 1941, schimburile de opinii privind politica Ungariei au fost frecvente. La București s-a discutat inclusiv posibilitatea unei cooperări trilaterale România-Croația-Slovacia, idee susținută inițial cu rezerve de conducerea română, care a insistat însă asupra unor delimitări clare, printr-o interfață care să reflecte doar relații bilaterale, pentru a nu stârni acțiuni politice germane sau petiții maghiare către mai marii Axei.

Instrucțiunile transmise din capitala României către Zagreb, în septembrie și octombrie, reflectau această preocupare. Deși Croația își afirma constant adversitatea față de Ungaria și invoca pretențiile istorice maghiare asupra bazinului dunărean, diplomația croată a generat neliniști la București prin menținerea unor contacte și inițiative economice cu Budapesta. În ansamblu, relațiile româno-croate s-au caracterizat printr-un dialog intens, prudent și marcat de neîncredere față de ambițiile ungare.

Statutul vestului Banatului, un subiect intens în cadrul relațiilor bilaterale, era cunoscut în cercurile germane și italiene, la fel ca interesul României pentru acesta, sprijinit de prezența unei mari mase de etnici români. În primăvara anului 1941, Bucureștiul a avertizat că ar putea interveni dacă regiunea dintre Tisa și Dunăre ar intra sub administrație maghiară, semnal transmis la Berlin și Roma. Pentru a evita tensiuni între aliați, Germania a optat pentru ocuparea Banatului sârbesc și a organizat o administrație proprie, o „banovină” a vestului Banatului condusă de etnicii germani

locali, subordonați Belgradului. În paralel, și Raoul Bossy și Branko Benzon, oficialul român și croat aflați la Berlin, au susținut ideea dezvoltării relațiilor româno-croate prin obținerea unei granițe comune. Au existat discuții între Buzdugan și Lorković în acest sens, însă informațiile provenite de la Budapesta infirmau constant aceste ipoteze, indicând mai degrabă ambiții ungare asupra regiunii.

Dincolo de temele teritoriale și regionale, diplomația română a urmărit constant clarificarea statutului real al Croației în „noua ordine politică" europeană. În acest sens, relațiile italo-croate au reprezentat un subiect central de analiză, fiind atent monitorizate la București și Zagreb, atât prin oficiul diplomatic, cât și la Legația din Roma. Încă din luna mai 1941, România a fost informată despre semnarea tratatelor dintre Italia și Croația, care vizau delimitarea frontierei italo-croate, convenții cu caracter militar, statutul litoralului dalmat, drepturile minorităților și crearea monarhiei croate prin impunerea unui suveran italian. Misiunea diplomatică română de la Zagreb a consemnat intențiile militare italiene, inclusiv planuri strategice care pătrundeau adânc în teritoriul croat. Deși relațiile dintre Croația și Italia debutaseră aparent favorabil, evaluările românești subliniau poziția dominantă a Italiei, care reprezenta realitatea, manifestată prin prezența misiunii militare, ocuparea oficială a Dalmației de către armata italiană la 25 august 1941 și dezarmarea formațiunilor Ustaša, nu și a celor cetnice. Acțiunile dure ale autorităților croate împotriva populației sârbe au fost exploatate de Italia în zonele ocupate. Italia a impus totodată Croației un acord comercial restrictiv, o uniune vamală, generând mari nemulțumiri la Zagreb.

În cadrul relațiilor româno-croate se discutau perspectivele unei cooperări extinse, inclusiv prin Slovacia, dar erau amintite dificultățile cauzate de prezența trupelor italiene. La sfârșitul lunii noiembrie 1941, relațiile bilaterale dintre București și Zagreb s-au consolidat prin întâlnirea miniștrilor de externe la Berlin, unde influența Italiei și interesele Germaniei au fost analizate în contextul unei poziționări prudente a Croației, inclusiv față de Ungaria, acțiune exprimată voalat de partea croată.

Relațiile dintre statul croat și Germania au fost caracterizate de o dependență strategică, subordonată intereselor generale ale Axei. Un element central al acestor raporturi l-a constituit minoritatea germană din Croația, a cărei importanță a fost atent monitorizată în rapoartele misiunii diplomatice. Statutul acesteia în Croația a fost reglementat printr-un decret din iulie 1941, care i-a conferit o autoritate politică și administrativă considerabilă. Această poziție privilegiată a fost apreciată de diplomația română drept un succes internațional, considerat un posibil model pentru toate statele dunărene.

Relațiile politice efective care priveau România și Croația au debutat într-un context internațional profund marcat de declanșarea operațiunii Barbarossa. În capitalele statelor aliate Reichului, campania militară împotriva Uniunii Sovietice era strâns legată de rezolvarea chestiunilor teritoriale din Europa Centrală și de Sud-Est la finalul conflagrației. Intrarea Ungariei și Slovaciei în război nu urmărea obiective expansioniste, însă acestea căutau consolidarea poziției lor față de Berlin, în timp ce interesele României în spațiul sovietic erau susținute și promovate prin intermediul delegației române de la Zagreb. Demersurile diplomatice românești în Croația au vizat în principal aspecte concrete și practice ale cooperării bilaterale. Încă din luna iunie 1941, în discuțiile purtate de reprezentantul român cu lideri croați, aceștia au exprimat o anumită „admirație" față de România, iar problematica frontierelor stabilite în anul 1940 a fost reluată, partea croată considerând-o drept una provizorie și supusă pe viitor revizuirii. Totodată, relațiile bilaterale au fost marcate de un episod neobișnuit, caracteristic pentru realitățile interne ale statului croat: în iulie 1941, consul român Țarălungă a fost jefuit în tren de membri ai mișcării Ustaše, în pofida faptului că și-a declarat calitatea diplomatică. Incidentul, raportat la București, a evidențiat

gradul de autonomie și violență al formațiunilor Ustaša, precum și dificultățile autorităților de la Zagreb în controlul situației interne, raportat la membrii formațiunii de la conducerea statului.

În paralel, între ministrul de externe croat și reprezentantul României s-a discutat despre necesitatea unei relații sincere și despre organizarea unor conferințe și acțiuni de propagandă favorabile României și Croației. Deși s-a urmărit realizarea unor vizite oficiale reciproce, acestea au fost amânate, în principal din cauza opoziției Italiei, care nu dorea un stat croat liber în exprimare diplomatică, eforturile lui Lorković pentru a vizita România nereușind să depășească bariera impusă de Roma. La finalul anului 1941, în pofida intensității contactelor și a bunelor intenții declarative, relațiile româno-croate nu au reușit să atingă nivelul de cooperare politică dorit, fiind limitate de contextul regional, de presiunile Axei și de raportarea Croației la ingerințele și politica italiană, interesul german în regiune, precum și problema ungară.

În anul 1942, relațiile româno-croate s-au înscris într-un cadru diplomatic dominat de tensiunile generate de problema maghiară, percepută drept un factor de risc pentru stabilitatea regională. La nivelul Legației române din Zagreb, Dimitrie Buzdugan a menținut un dialog constant cu oficiali croați, între care Mladen Lorković, în legătură cu nemulțumirile croate față de politica Budapestei și posibilitatea formulării unor proteste oficiale. În cursul primelor luni ale anului, dar și în al doilea semestru din 1942, Ungaria a rămas o temă recurentă în schimburile româno-croate, inclusiv în contextul informațiilor privind prezența militară maghiară și presiunile politice exercitate asupra Croației.

Întâlnirile lui Buzdugan cu Ante Pavelić, în special din prima parte a anului 1942, au relevat atât dorința părții croate de a oferi clarificări față de București, cât și limitele reale ale cooperării într-un context dominat de interesele Axei. La București, Mihai Antonescu a manifestat o atitudine prudentă, respingând ideea unei acțiuni directe împotriva Ungariei, urmărită în cadrul dialogurilor cu România de către croați, dar susținând monitorizarea atentă a relațiilor croato-maghiare. În ansamblu, pe parcursul anului 1942 se evidențiază o convergență româno-croată de interese, condiționată de constrângeri geopolitice și de incertitudinile tot mai vizibile privind evoluția războiului în urma schimburilor de opinii româno-croate privind tema Ungariei.

În anul 1942, relațiile româno-italiene s-au desfășurat într-un climat marcat de circumspecție și neîncredere, determinate de rolul dominant exercitat de Italia asupra Croației și de interesele concurente ale Romei și Berlinului în spațiul sud-est european. Discuțiile dintre vicepreședintele Mihai Antonescu și Branko Benzon au evidențiat dificultățile Zagrebului de a-și menține autonomia politică, fiind constrâns să oscileze între opțiunea italiană și cea germană. În martie 1942, problema coroanei croate, în contextul refuzului ducelui de Spoleto, a suscitat interesul cercurilor politice românești, inclusiv al Casei Regale. Inițiative precum inaugurarea „Orei Croației" la radioul românesc reflectau dorința Bucureștiului de a încuraja un echilibru între Italia și Germania ce viza Croația. Până la mijlocul anului 1942, relația București-Roma a rămas marcată de încredere limitată, dar atent monitorizată de diplomația română.

În anul 1942, relațiile româno-croate și româno-croato-slovace s-au desfășurat sub influența dominantă a Germaniei, percepută ca factor decisiv, dar tot mai contestat, în evoluțiile politice din Europa Centrală și de Sud-Est. Dependența Croației față de Reich a constituit un element constant al dialogului diplomatic, în timp ce Bucureștiul era privit drept un canal de mediere și informare între Zagreb și Bratislava. În cursul anului, Branko Benzon și oficiali slovaci au schimbat opinii și evaluări privind situația militară a Germaniei, exprimând rezerve față de capacitatea acesteia de a valorifica succesele de pe Frontul de Est.

Dialogurile purtate la București în vara și toamna anului 1942 au reliefat percepția comună a unei erodări a poziției germane, precum și interesul pentru coordonarea relațiilor croato-slovace

prin intermediul României. În acest context, cooperarea româno-croato-slovacă a funcționat ca un cadru de evaluare politică și diplomatică a rolului Germaniei în regiune.

În cursul anului 1942, misiunea diplomatică croată din București, prin Branko Benzon, a monitorizat atent evoluțiile politice interne ale României, considerate relevante pentru stabilitatea relațiilor bilaterale. Rapoartele sale semnalau criza guvernamentală, nemulțumirea față de birocrație și persistența, deși slăbită, a Mișcării Legionare, lipsită de un lider clar. Benzon aprecia că Germania își menținea încrederea în mareșalul Ion Antonescu și excludea revenirea legionarilor în viața politică. Totuși, în a doua jumătate a anului, oficialul croat consemna intensificarea activității legionare, uneori tolerată sau instrumentalizată ca mijloc de presiune de către factorul german. La finalul lui 1942, Benzon concluziona că România rămânea vulnerabilă la tensiuni interne, pe fondul uzurii războiului și al propagandei adverse.

În anul 1942, dialogurile directe dintre București și Zagreb urmăreau menținerea continuității contactelor diplomatice și clarificarea unor dosare sensibile, sub presiunea contextului regional și a evoluțiilor militare. Înlocuirea titularului legației croate prin numirea lui Branko Benzon la începutul anului a dinamizat relațiile bilaterale, acesta intrând rapid în contact cu autoritățile române și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu. Discuțiile oficiale au evidențiat interesul Croației față de situația internă a României, în special starea armatei și moralul populației, precum și recunoașterea sacrificiilor românești pe front. Relația personală a fost consolidată prin remiterea de decorații, culminând cu acordarea Ordinului Coroanei Regelui Zvonimir mareșalului Ion Antonescu în vara anului 1942.

Pe fondul presiunilor germane și al instabilității regionale, dialogurile româno-croate au abordat și situația internă a Croației, marcată de activitatea cetnică și partizană, precum și de intervențiile Axei. Spre finalul anului, evaluările transmise de la Zagreb și București au reliefat agravarea situației croate și complexitatea poziției României, afectată de pierderile de pe front și de tensiunile politice interne.

În anul 1943, relațiile politico-diplomatice româno-croate au intrat într-o etapă de redefinire profundă, pe fondul schimbării radicale a contextului strategic european după eșecul Axei la Stalingrad. Pentru România, acest moment a marcat orientarea treptată către obiectivul ieșirii din război, în timp ce Croația se confrunta cu constrângeri politice, sociale și militare tot mai accentuate, generate de presiunile exercitate de Germania și de instabilitatea internă. Încă de la începutul anului 1943, Bucureștiul a urmărit cu atenție evoluțiile politice de la Zagreb, inclusiv remanierile guvernamentale impuse de Berlin și rolul jucat de reprezentanți politici precum Mladen Lorković și Mile Budak.

Dialogurile purtate între Mihai Antonescu și Branko Benzon, în special în cursul primăverii și verii anului 1943, au vizat atât politica externă a statului croat, cât și dificultățile sale interne, accentuate după ieșirea Italiei din război. În acest context tensionat, instrumentele disponibile ale diplomației au căpătat o importanță sporită. Afacerea decorațiilor, inclusiv intenția acordării Marii Cruci a Ordinului Regelui Zvonimir ministrului român Dimitrie Buzdugan, a reprezentat un mijloc de atenuare a percepției deteriorării relațiilor bilaterale și de menținere a aparenței cooperării politice.

Pe fondul agravării situației interne din Croația, marcată de intensificarea acțiunilor partizanilor și de intervențiile directe ale Germaniei, raporturile diplomatice româno-croate au evoluat spre o fază de retragere controlată. Decizia rechemării lui Dimitrie Buzdugan, oficializată prin decret în februarie 1944, urmată de retragerea definitivă a lui Branko Benzon din România la 16 martie 1944 au simbolizat încheierea unei etape a relațiilor româno-croate. Această etapă a fost caracterizată mai degrabă prin gesturi formale și simbolice decât printr-o cooperare politică

substanțială, reflectând limitele impuse de contextul geopolitic al ultimilor ani de război cât și de realitățile sociale, militare sau economice din Croația.

Anul 1944 a reprezentat etapa finală și cea mai tensionată a relațiilor politico-diplomatice româno-croate, desfășurate într-un context regional și internațional profund instabil. Situația internă a Croației s-a deteriorat semnificativ după capitularea Italiei, fapt care a condus la acumularea unor importante resurse militare pe teritoriul croat până în ianuarie 1944 și la accentuarea controlului german, fără a produce efecte asupra bunăstării societății croate sau a politicii sale. În același timp, relațiile Zagrebului cu Budapesta au cunoscut o nuanțare pragmatică, fiind luată în calcul inclusiv ipoteza unui refugiu al populației croate în cazul prăbușirii Reichului.

Pentru România, anul 1944 a fost marcat de o asimetrie evidentă a intereselor politice față de Croația. Deși relațiile bilaterale au continuat într-un cadru limitat, criza politică internă a statului croat și radicalizarea pozițiilor Ustaše au redus considerabil spațiul de dialog.

Numirea lui Mihail Mitilineu ca ministru plenipotențiar al României la 1 martie 1944, urmată de prezentarea scrisorilor de acreditare la sfârșitul lunii martie, a coincis cu retragerea lui Branko Benzon și cu dificultăți serioase de funcționare a ambelor Legații. În paralel, rechemările de personal și lipsa acreditării reprezentantului croat în România au afectat imaginea diplomatică reciprocă.

Evenimentele din 23 august 1944 au produs ruptura definitivă. Capitulația României, cunoscută la Zagreb doar prin intermediul undelor radio, a surprins atât misiunea română, cât și autoritățile croate. În dimineața zilei de 24 august 1944, Legația română a fost declarată desființată, personalul urmând să fie tratat conform dreptului internațional.

Decizia oficială a României de a ieși din război a fost comunicată abia la 30 august 1944. Soarta diplomaților români, inclusiv a lui Mihail Mitilineu, reținut succesiv de ustași, germani, partizani, ilustrează gradul extrem de instabilitate al momentului. În ansamblu, anul 1944 a consfințit dezagregarea relațiilor româno-croate, care, până la prăbușirea frontului, încercaseră fără succes să identifice un teren comun într-un război aflat în faza sa finală.

Analiza documentelor de arhivă și a studiilor de specialitate privind relațiile economice române și croate confirmă caracterul secundar, fragmentar, al cooperării, subordonat economiei de război și intereselor marilor puteri Germania și Italia, fără a da naștere unor mecanisme durabile sau efectelor economice semnificative.

Relațiile economice româno-croate din perioada 1941-1944 își au originile în cadrul mai larg al raporturilor economice româno-iugoslave din intervalul interbelic. Între 1919 și 1940, România și Iugoslavia au fost legate prin mecanisme regionale de cooperare politică și militară, precum Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, care au favorizat o colaborare economică. Economia iugoslavă s-a caracterizat printr-un pronunțat caracter agrar, după 1919 peste 80% din populație fiind implicată în agricultură, marcată de lipsa tehnologiei și de structura proprietății mici țărănești. Criza economică din 1929 a afectat grav agricultura, principalul contributor la venitul național, în timp ce industria și infrastructura de transport au rămas slab dezvoltate, cu centre polarizante, limitate doar la Belgrad, Zagreb și Ljubljana. Relațiile economice româno-iugoslave s-au concretizat prin convenții comerciale și vamale, culminând cu Tratatul de Comerț și Navigație din 13 mai 1937, document de referință pentru evoluțiile ulterioare româno-croate. În același timp, influența Germaniei în economia iugoslavă a crescut constant după 1930, intensificându-se după 1938, când Berlinul a devenit principalul partener economic. Compromisul iugoslavo-croat din august 1939, care a acordat Croației autonomie economică, a creat premisele pentru viitoarele relații economice româno-croate care începeau din 1941, într-un

context regional profund influențat de expansiunea germană și de desfășurarea celui de-al Doilea Război Mondial.

România a traversat perioada interbelică într-o situație comparabilă cu cea a Iugoslaviei, dezvoltarea sa fiind profund influențată de integrarea noilor provincii după 1918. Acest proces a generat inițial o creștere economică și o sudare progresivă a factorilor de producție, însă economia românească a rămas predominant agrară, în pofida unei creșteri industriale semnificative. Din anii '30, Germania a urmărit constant să-și consolideze poziția economică în România, depășind dificultățile inițiale legate de datoria de război și devenind treptat principalul partener economic. După 1933, influența Reichului s-a accentuat prin politica „bunului client", culminând cu tratatul economic din 23 martie 1939, bazat pe schimburi economice strategice, în special în domeniul petrolier/armament. Evenimentele din 1938-1939, precum Acordul de la München și prăbușirea Cehoslovaciei, au izolat România pe plan regional și au slăbit sistemele de alianță tradiționale. Deși au existat tentative de echilibrare economică prin acorduri cu Franța și Marea Britanie, dependența față de Germania s-a adâncit, fiind completată prin acordurile din 1940 și aderarea la Pactul Tripartit.

În contextul economiei de război, petrolul românesc a devenit o resursă strategică esențială pentru Axă, exporturile fiind însă limitate de constrângeri tehnice și logistice. Germania și Italia și-au coordonat interesele economice în regiune, garantând implicit frontierele României în sensul economic urmărit de Roma și Berlin. Până în anul 1941, relațiile româno-iugoslave s-au deteriorat, iar declanșarea războaielor din Balcani a accentuat subordonarea economică a României față de Reich. În acest cadru dominat de marile puteri, inițierea relațiilor economice româno-croate din semestrul al doilea al anului 1941 a fost inevitabil condiționată de interesele germane și italiene, limitând autonomia și creșterea cooperării bilaterale.

În contextul geostrategic, politic, militar și economic al anului 1941 s-a produs debutul oficial al schimburilor comerciale dintre România și Croația, relații condiționate de noua ordine impusă în Europa de Sud-Est. Inițiativa stabilirii contactelor economice a aparținut reprezentantului diplomatic român la Zagreb, Dimitrie Buzdugan, care a informat autoritățile de la București cu privire la disponibilitatea părții croate de a deschide negocieri pentru încheierea unui acord economic bilateral. Deși poziția croată s-a manifestat inițial prin deschidere, dificultățile interne și lipsa specialiștilor au determinat amânarea negocierilor până la începutul lunii iulie 1941. Oferta croată viza exporturi de minereu de fier, zinc și aluminiu, precum și produse chimice și materii prime, în timp ce România urma să furnizeze benzină și cereale. Primele discuții s-au concentrat asupra aluminiului, resursă necesară industriei aeronautice românești. Delegatia română a sosit la Zagreb la 19 iulie 1941, iar negocierile au avansat rapid. Partea croată a propus un acord de clearing, inspirat de modelul româno-german, acceptat de autoritățile române, cu stabilirea cursului de schimb la trei lei pentru o kuna. Discuțiile au vizat și nivelul avansurilor financiare și reglementarea plăților.

La 7 august 1941 au fost semnate acordul comercial și acordul de plăți, care stabileau categoriile de mărfuri și cantitățile schimbate între cele două state. Croația urma să exporte materii prime și produse semifinite, iar România produse petroliere și derivate ale acestuia, produse agricole. Plățile se efectuau prin băncile centrale ale celor două state. Acordurile au fost ratificate prin decrete-lege și au intrat în vigoare la 7 septembrie 1941, constituind cadrul juridic al relațiilor economice româno-croate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

După semnarea acordurilor, relațiile economice dintre România și Croația au cunoscut o intensificare, extinzându-se ca interes și asupra importului de armament, subiect care a suscitat atenția conducerii de la București. Informațiile privind existența unor stocuri de mitraliere

provenite din fosta armată iugoslavă au determinat deschiderea unor negocieri suplimentare. De asemenea, societăți comerciale croate, precum cea din Dalmația, au furnizat date privind cantitățile de ferosiliciu și alte produse metalurgice ce puteau fi livrate, uneori prin canale neoficiale, din cauza dificultăților logistice.

Implementarea acordului a fost însă marcată de numeroase obstacole. Problemele de transport, lipsa unei frontiere comune și regimul german de ocupație din Serbia, regiunile croate controlate de maghiari, au îngreunat tranzitul mărfurilor. În acest context, negocierile erau mediate constant de Legația română din Zagreb, care intervenea pentru remedierea deficiențelor apărute. Discuțiile din decembrie 1941 de la Belgrad, la care au participat reprezentanți români și croați, au vizat stabilirea rutelor feroviare și a condițiilor de tranzit, în timp ce acordurile internaționale anterioare din anul 1933, privind transportul feroviar au rămas aplicabile. Ungaria nu a participat.

În paralel, influența Germaniei a fost decisivă. Convenția comercială germano-croată din noiembrie 1941 și consultările cu reprezentanții economici germani au condiționat volumul exporturilor românești către Croația, în special în domeniul petrolului și cerealelor. Reticența României de a livra cereale a afectat funcționarea mecanismului economic bilateral, favorizând alte rute comerciale. La finalul anului 1941, instabilitatea politică, acțiunile Berlinului și insecuritatea internă din Croația au limitat aplicarea efectivă a acordului, determinând inițierea unor noi negocieri la începutul anului 1942 pentru reevaluarea și ajustarea relațiilor economice bilaterale.

În anul 1941, relațiile economice dintre Croația și statele Axei, în special Italia și Germania, s-au dezvoltat într-un cadru strict controlat, în care autonomia guvernului de la Zagreb era limitată de interesele militare și economice ale Romei și Berlinului. Relațiile italo-croate urmăreau în principal aprovizionarea militară a Croației, compensată prin livrări de cărbune, cherestea, metale neferoase și prin colaborarea industrială obligatorie în Dalmația.

Nemulțumirile conducerii croate față de ingerințele italiene reflectau lipsa unei reale independențe politice, supravegheată permanent de Berlin și Roma. Politica economică a statului croat a fost profund influențată de măsurile antievreiești, care au dus la distrugerea unui sistem economic comercial funcțional și la transferul forțat al capitalurilor către stat.

În acest context, România urmărea cu prudență evoluțiile economice din Croația, manifestând rezerve față de instituțiile de credit, dar identificând și oportunități de cooperare. Interesul românesc viza importul unor produse agricole și materii prime, precum cânepa, unde Croația dispunea de semințe superioare, deși aceasta a rămas doar o alternativă. Presa românească semnala creșteri accentuate ale prețurilor în Croația, oarecum comparabile cu cele din România, pe fondul economiei de război. Importurile României din Croația au avut o valoare modestă, în timp ce comerțul românesc era dominat de Germania, principalul partener economic. Astfel, relațiile româno-croate s-au dezvoltat într-un cadru limitat.

Anul 1942 s-a dorit a fi unul al cooperării economice deosebite cu schimburi reale și relații comerciale crescute. La debutul anului 1942, situaţia generală a statelor aliate Axei era dominată de un climat accentuat de neîncredere, generat de eşecul militar german din faţa Moscovei şi de tensiunile interne dintre partenerii Pactului Tripartit. În acest context, opoziţia croaţilor faţă de influenţa italiană devenea tot mai evidentă, fiind semnalată inclusiv de mareşalul Slavko Kvaternik. Italia manifesta, de asemenea, o percepţie critică faţă de România, reprezentanţii săi caracterizând administraţia românească drept ineficientă şi subliniind contradicţia dintre potenţialul agrar al ţării şi nivelul ridicat al costului vieţii. Germania rămânea principala putere dominantă în Europa, exercitând presiuni economice şi militare. Petrolul românesc constituia o resursă strategică majoră, fiind negociat aproape exclusiv prin Berlin. În februarie 1942, delegaţia

economică română constata că Germania livra Croaţiei cantităţi importante de produse petroliere provenite din România, fapt care avantaja Zagrebul prin preţurile reduse impuse de germani.

Relaţiile economice româno-croate se confruntau cu dificultăţi persistente. Acordul economic din 1941 devenise dezavantajos pentru Croaţia, care prefera să importe petrol prin intermediul Germaniei. Deşi un nou protocol economic fusese semnat la 7 ianuarie 1942 între România și Croația, sentimentul de neîncredere reciprocă a continuat să domine raporturile bilaterale. Problemele comerciale se reflectau în negocierile privind schimburile de produse petroliere, feroaliaje, minereuri de fier şi produse alimentare, precum şi în disputele legate de preţuri şi condiţii de compensare. Transportul feroviar şi tranzitul mărfurilor ridicau, la rândul lor, dificultăţi logistice şi administrative, necesitând noi convenţii internaţionale. În ansamblu, relaţiile economice dintre România şi Croaţia în prima parte a anului 1942 erau marcate de dezechilibre, tensiuni şi dependenţa ambelor state de interesele strategice ale Germaniei.

La începutul lunii mai 1942, ministrul croat Branko Benzon raporta la Zagreb rezultatele demersurilor sale de la Bucureşti, evidenţiind dificultăţile persistente ale schimburilor comerciale româno-croate. Exporturile de produse alimentare româneşti către Croaţia, porumb şi mazăre, au fost afectate de blocaje administrative, lipsa vagoanelor şi intervenţii ale autorităţilor române, în timp ce sistemul acreditivelor bancare întârzia livrările. În schimb, a fost finalizat un contract privind achiziţia de aluminiu croat de către Ministerul Armamentului din România.

Deşi Croaţia pretindea o creştere a producţiei interne, realitatea indica un regres economic, similar dificultăţilor întâmpinate şi de România în contextul războiului. Germania exercita presiuni constante pentru sporirea producţiei şi controlul exporturilor, în special al produselor petroliere și alimentare, care reprezentau majoritatea exporturilor româneşti către Axă. Relaţiile comerciale ale României cu alte state europene erau net superioare celor realizate cu NDH, fapt ce accentua dezechilibrele bilaterale.

Vizita ministrului croat al industriei la Bucureşti, Josep Cabas, în vara anului 1942, a urmărit revitalizarea schimburilor, însă neîncrederea reciprocă, disputele privind preţurile, suspiciunile politice, relațiile croato-maghiare, precum şi influenţa germană şi italiană au continuat să blocheze cooperarea.

În a doua jumătate a anului 1942, negocierile economice româno-croate s-au desfășurat într-un context complex, marcat de presiuni germane, interferențe italiene și dificultăți ale ambelor economii. În discuțiile purtate la București cu Mihai Antonescu, ministrul croat Branko Benzon a insistat constant, asupra extinderii schimburilor comerciale, inclusiv prin diversificarea produselor alimentare românești destinate Croației. Partea română a subliniat însă necesitatea respectării realităților tehnice și logistice ale fluxurilor comerciale.

Germania a jucat un rol copleșitor, urmărind creșterea livrărilor de produse petroliere românești către statele Axei, inclusiv Croația, prin intermediul firmelor germane. Discuțiile cu Carl Clodius au scos în evidență tensiunile generate de dezechilibrele de preț și de tratamentul preferențial acordat Germaniei față de ceilalți aliați. În acest cadru, România a încercat să-și apere interesele economice, solicitând compensații și respectarea angajamentelor privind livrările de materii prime croate, în special fontă, aluminiu și minereuri. Noul protocolul economic din 16 iunie 1942 încheiat între București și Zagreb a stabilit un raport formal pentru schimburi, însă aplicarea sa a fost afectată de întârzieri, diferențe de preț și de controlul exercitat de Italia asupra teritoriilor de vest croate.

Importul minereului de fier reprezenta o componentă esenţială pentru economia românească, fiind asigurat în principal prin intermediul Germaniei, care își asumase rolul de mediator şi furnizor al materiilor prime croate prin protocoale şi convenţii bilaterale. România a refuzat constant

schimburile directe de fier croat contra produse alimentare, preferând mecanismele de clearing şi compensare în relația cu Zagrebul.

Implicarea Germaniei în redirecţionarea petrolului românesc către Croaţia a determinat o atitudine tot mai prudentă a autorităţilor de la Bucureşti, care au încercat să limiteze exporturile directe şi să protejeze resursele strategice. În paralel, schimburile comerciale româno-croate au fost afectate de neînţelegeri persistente privind preţurile, calitatea produselor şi procedurile de autorizare, precum şi de blocaje administrative şi financiare. Exemplele legate de exportul de leguminoase, textile sau produse industriale ilustrează lipsa de coerenţă şi profesionalism în gestionarea relaţiilor comerciale de către partea croată, aspect frecvent criticat inclusiv de propriul său reprezentant diplomatic. Negocierile pentru aplicarea protocolului din 16 iunie 1942 au evidenţiat vulnerabilitatea relaţiei bilaterale, dependentă de soluţionarea urgentă a problemelor bancare şi decontărilor financiare. În ansamblu, relaţiile economice româno-croate au rămas fragile, marcate de neîncredere, interferenţe externe şi incapacitatea ambelor părţi de a construi un cadru stabil şi independent de cooperare în interiorul sistemului economic al Axei.

Bilanţul relaţiilor comerciale româno-croate în intervalul august 1941-octombrie 1942 evidenţiază un dezechilibru constant, defavorabil părţii române, determinat în principal de intervenţiile autorităţilor germane şi de disfuncţionalităţile mecanismelor de compensare bilaterală. Deşi Croaţia şi-a îndeplinit formal obligaţiile privind exportul de produse tanante în special, prevăzute în acordul din august 1941, plafonul valoric al acestora a fost atins rapid, în timp ce România nu a reușit să onoreze livrările de produse petroliere convenite, situaţie imputabilă în mare măsură controlului exercitat de Germania asupra petrolului românesc.

În ianuarie 1942, Croaţia solicita compensarea unui sold de aproximativ 16 milioane de kuna prin export de porci și diverse produse alimentare, în timp ce România ajunsese deja în poziţia de creditor cu peste 68 milioane de lei, sumă care depăşea limitele acordului iniţial.

În ansamblu, comerţul bilateral a rămas redus şi instabil, marcat de întârzieri, neîncredere şi inconsecvenţa aplicării protocoalelor din ianuarie şi iunie 1942. Necesitatea reînnoirii acordului din august 1941 reflecta nu o consolidare a relaţiei economice, ci încercarea ambelor părţi de a gestiona un raport comercial discontinuu, subordonat priorităţilor economice şi strategice ale Axei, în special intereselor germane.

În perioada 1943-1944, relaţiile comerciale româno-croate au cunoscut un declin vizibil, determinat de schimbarea contextului strategic general al războiului. Înfrângerea Axei la Stalingrad a accelerat reconsiderarea poziţiei României, care şi-a diminuat treptat încrederea în capacitatea Germaniei de a câştiga conflictul, fapt ce a afectat implicit şi interesul pentru relaţiile economice cu statele-satelit, inclusiv Croaţia.

La sfârşitul anului 1942, situaţia alimentară din Croaţia atinsese cote critice, marcate de penurie, inflaţie accelerată şi degradarea nivelului de trai, ceea ce a determinat Zagrebul să insiste pentru reluarea negocierilor economice cu România. Tratativele demarate în decembrie 1942 au urmărit stabilirea unui nou cadru bilateral, bazat pe exporturi româneşti de produse alimentare, energetice şi pe livrări croate de minereuri şi produse industriale. România a încercat să limiteze angajamentele, condiţionând schimburile de lichidare a soldurilor financiare restante, în special a creditului de peste 117 milioane de kuna înregistrat de Banca Naţională a României. Negocierile au evidenţiat rolul central al mecanismelor de clearing, inclusiv utilizarea soldului croato-elveţian, precum şi dependenţa ambelor părţi de aprobările politice şi economice ale Germaniei şi Italiei. Deşi s-au convenit cantităţi semnificative de produse tanante, minereuri de fier, fontă, magnezit sau animale şi cereale-aplicarea acordurilor a rămas lipsită de materializare. Tentativa de includere a cafelei printre produsele destinate exportului către România, evaluată la aproximativ 18 milioane

de kuna, reflecta eforturile Zagrebului de a-şi consolida capacitatea financiară într-un context economic critic.

Cele două comisii economice româno-croate au convenit asupra necesităţii unui protocol provizoriu, parte pentru care a insistat Bucureștiul, valabil până la 1 mai 1943, menit să permită evaluarea solvabilităţii părţii croate şi să pregătească negocierile pentru un nou acord economic bilateral. Delegaţia croată sublinia că nivelul scăzut al exporturilor către România nu era imputabil doar Zagrebului, ci şi procedurilor Băncii Naţionale a României, care generaseră întârzieri şi pierderi materiale, inclusiv alterarea mărfurilor deja expediate către Croația.

Importurile româneşti de fier din Croaţia au rămas limitate şi fluctuante, aspect semnalat de Uzinele Reşiţa, în condiţiile în care, la începutul anului 1943, cantităţile livrate erau încă modeste. În paralel, controlul german asupra Croaţiei s-a intensificat, reducând autonomia administrativă a statului croat şi amplificând tensiunile dintre Berlin şi Roma. În acest context, eşecul german de la Stalingrad a contribuit la deteriorarea relaţiilor României cu Reichul şi a diminuat interesul pentru menţinerea unor relaţii comerciale active cu parteneri secundari ai Axei, precum Croaţia. În ansamblu, această perioadă reflectă începutul declinului cooperării economice româno-croate şi adaptarea prudentă a României la noile realităţi strategice ale războiului.

România se confrunta cu reproșuri ferme din partea Berlinului privind nerespectarea obligațiilor comerciale, în special în domeniul livrărilor de petrol, în timp ce Germania încerca să gestioneze situația prin protocoale financiare și comerciale menite să asigure funcționarea economiei de război românești. Aceste evoluții au influențat negativ cooperarea economică româno-croată, care rămânea limitată și vulnerabilă. Conducerea română percepea statul croat drept o construcție politică puțin consolidată instituțional, dependentă de sprijinul german, fără o capacitate economică proprie solidă.

Totodată, inițiativele Croației în domeniul transporturilor și al navigației fluviale indicau eforturi de consolidare economică. Negocierile bilaterale din ianuarie-februarie 1943, finalizate prin acorduri privind traficul de mărfuri și reglementările financiare cu România, au reprezentat o încercare de stabilizare a relațiilor, însă declinul general al schimburilor comerciale și contextul strategic nefavorabil au continuat să limiteze perspectivele cooperării dintre București și Zagreb.

Documentele din ianuarie-februarie 1943 evidențiau caracterul dificil și profund tehnic al relațiilor economice româno-croate, aflate sub presiunea Axei. La 12-13 ianuarie 1943, divergențele privind nerespectarea livrărilor croate-precum cele peste 250 de tone de siliciu destinate Uzinei Reșița prin societatea La Dalmatienne din Spalato au generat nemulțumiri serioase la București, unde se considera că intermediarii comerciali afectau relațiile politice bilaterale. Protocolul economic româno-croat, inițializat la mijlocul lunii ianuarie și semnat definitiv la 6 februarie 1943, cu intrare în vigoare etapizată la 15 februarie și 1 martie, a inclus 12 articole și două anexe care detaliau schimburile reciproce. Croația se angaja să livreze României, între altele, 840 de tone de tanin, fontă albă evaluată la 8.200 kuna pe tonă, ferosiliciu și diferite produse industriale, în timp ce România urma să exporte porci, orz, turte oleaginoase, asfalt. Dezechilibrul financiar rămânea evident, soldul creditor al Băncii Naționale a României ridicându-se la 37.000.000 kuna, peste plafonul convenit de 15.000.000. Influența germană era determinantă, inclusiv prin acordurile separate privind petrolul românesc și controlul cerealelor, instituit prin presiuni. În ansamblu, protocolul bilateral româno-croat din ianuarie-februarie 1943 a reprezentat o soluție de avarie menită să stabilizeze temporar relațiile economice româno-croate.

În intervalul ianuarie-septembrie 1943, relațiile economice româno-croate au evoluat într-un cadru marcat de constrângeri militare, politice și logistice, reflectând atât eforturile de ajustare bilaterală, cât și limitele reale ale cooperării. Tratativele din ianuarie-februarie 1943 au condus la

o ameliorare parțială a livrărilor croate către România, fiind exportate integral cele 400 de tone de fontă cenușie, precum și peste 4.000 de tone de hematită, deși o parte a cantităților contractate a rămas neexpediată. Schimburile comerciale din primele luni ale anului indicau o creștere a importurilor românești din Croația și, concomitent, o reducere a exporturilor românești către Zagreb, ponderea importurilor croate situându-se la aproximativ 2,60% din totalul importurilor României. România a livrat Croației produse alimentare și animale vii în cantități de peste 1,5 milioane kg, însă nu a exportat benzină, menținând restricții asupra unor produse strategice. În primăvara anului 1943, livrările petroliere către Croația au inclus circa 1.000 de tone de țiței și 500 de tone de derivate, într-un context în care România garanta simultan Italiei cantități importante de combustibili. Instabilitatea internă a Croației, agravarea situației Italiei și consolidarea influenței germane au complicat traseul importurilor, generând blocaje vamale și întârzieri. În ansamblu, schimburile comerciale româno-croate din 1943 au rămas limitate cantitativ, concentrate pe produse tanante și minereuri de fier, ilustrând caracterul fragil, discontinuu și puternic condiționat politic al cooperării economice dintre București și Zagreb.

În anul 1943, schimburile comerciale și relațiile economice ale României au fost puternic condiționate de limitele infrastructurii de transport și de dependența față de principalii parteneri ai Axei. Capacitatea redusă a transportului naval pe Dunăre, limitată la 124 km navigabili în Croația, a influențat direct volumul și ritmul livrărilor externe. Comerțul exterior al României era dominat de Germania, care concentra peste 83% din importuri, în valoare de aproximativ 66 miliarde lei, în timp ce Croația furniza doar 7 milioane kg, reprezentând 0,83%. Exporturile românești către Croația au fost modeste, majoritatea fiind exportate către Germania, ceea ce a generat un sold negativ față de Reich de peste 21 miliarde lei. În relațiile româno-croate, livrările alimentare au rămas limitate, 148 tone în valoare de circa 5 milioane lei, iar anumite produse, precum orzul și meiul, au fost complet excluse.

În anul 1944, agravarea situației militare și politice a României, ocuparea parțială a teritoriului de către trupele sovietice și bombardamentele asupra câmpurilor petroliere au impus o reconfigurare a priorităților economice. Noul acord româno-german din februarie 1944 a redus cotele petroliere la 500 milioane mărci, iar relațiile româno-croate au continuat prin ajustări punctuale, inclusiv compensații financiare și negocieri pentru livrare de cafea. În Croația, intensificarea bombardamentelor, retragerea parțială a trupelor germane și extinderea comerțului negru au reflectat deteriorarea generală a cadrului economic și de securitate.

În anul 1944, relațiile economice româno-croate au cunoscut un declin accentuat, reflectat clar în datele oficiale publicate ulterior în Monitorul Oficial din 10 aprilie 1945, referitoare la comerțul exterior al României pentru luna ianuarie 1944. În timp ce schimburile comerciale ale României erau dominate aproape integral de Germania, relațiile cu statul croat se situau la un nivel marginal. Importurile românești din Croația atingeau valoarea simbolică de aproximativ 1.000 lei, slab comparativ cu un volum total al importurilor de circa 6 miliarde lei din celelalte state. Aprovizionarea cu materiale tanante din Croația devenise aproape imposibilă. Exporturile românești către Zagreb până la 23 august 1944 au rămas limitate, singura livrare notabilă fiind cea de aproximativ 335 de tone de carne proaspătă, celelalte produse alimentare fiind abandonate. Cooperarea economică bilaterală a fost practic blocată înainte de august 1944 pe fondul distanțării politice, al dificultăților financiare și al amânării timp de peste un an a reglementării pasivului. Contextul militar agravat, raidurile aeriene aliate și sabotajele din Croația au paralizat transporturile și au accentuat instabilitatea internă a statului croat. În acest cadru, relațiile comerciale româno-croate au rămas formale și lipsite de rezultate concrete, fiind definitiv întrerupte la 23 august 1944. Totuși, interesul croat față de România a persistat, fiind documentat

în ianuarie 1945, iar lichidarea definitivă a obligațiilor comerciale anterioare a fost realizată prin acordurile româno-iugoslave din decembrie 1945 și septembrie 1947.

În ansamblu, **relaţiile culturale româno-croate** din timpul celui de-al Doilea Război Mondial au fost marcate de dezvoltare limitată şi discontinuitate, fiind o reflecție a imperativelor propagandistice ale momentului. Acestea confirmă ipoteza conform căreia dimensiunea culturală a acţionat ca instrument auxiliar al politicii externe, limitându-se la legitimarea reciprocă într-un context politic restrictiv, fără a produce efecte de durată în plan bilateral.

Analiza dimensiunii culturale şi propagandistice a relaţiilor româno-croate din perioada 1941-1944 indică caracterul secundar şi instrumental al acestui palier în ansamblul raporturilor bilaterale. Diplomaţia culturală nu a reflectat existenţa unei cooperări politice sau diplomatice profunde, ci a funcţionat preponderent ca un mecanism auxiliar politicii externe, orientat spre legitimare ideologică în cadrul alianţei Axei. Discursul propagandistic a accentuat teme comune precum unitatea de destin a popoarelor din sud-estul Europei, lupta împotriva comunismului şi apartenenţa la noua ordine europeană, fără a depăşi însă nivelul retoricii oficiale. Convenţia culturală româno-croată şi proiectele conexe au urmărit instituţionalizarea acestor relaţii prin schimburi universitare, burse, conferinţe şi colaborări editoriale sau radiofonice. Vizitele profesorilor, iniţiativele academice şi proiectele editoriale au avut un rol mai degrabă demonstrativ, servind consolidării imaginii externe a celor două state, decât generării unui dialog cultural durabil. În acest context, adversitatea croato-maghiară a creat un cadru favorabil receptării mesajelor româneşti, însă fără consecinţe politice concrete.

În perioada 1942-1943, evoluția proiectelor de convenție culturală româno-croată reflectă caracterul gradual și politizat al relațiilor bilaterale din cadrul Axei. După primul proiect de convenție care demara în 14 articole, cel de-al doilea, structurat în 16 articole, pornea de la ideea consolidării legăturilor de prietenie dintre cele două state printr-o mai bună cunoaștere reciprocă a vieții naționale. Acesta prevedea înființarea unei asociații culturale româno-croate, crearea de lectorate de limbă română la Zagreb și de limbă croată la București, organizarea de cursuri estivale, expoziții, schimburi de cărți, colaborări jurnalistice și vizite reciproce ale intelectualilor.

Schimbarea strategiei româno-croate în cursul anului 1942 a generat o efervescență temporară în jurul acestui acord, însă proiectul nu a fost definitiv. Un nou text, redus la 14 articole, a fost finalizat și transmis la Zagreb. La 24 februarie 1942, ministrul Davidescu expedia Legației române din capitala croată două copii ale proiectului, care au fost remise Ministerului de Afaceri Externe croat. Textul prevedea lectorate, rotația vizitelor culturale, schimburi artistice, traduceri de opere, colaborări radiofonice și facilitarea contactelor dintre tineret, ziariști și scriitori.

În paralel, influența Budapestei în Croația, materializată într-un amplu statut cultural-maghiar de 57 de articole, evidenția competiția regională pentru influență culturală. În vara anului 1942, Branko Benzon a purtat discuții la București cu personalități politice și culturale române, vizând înființarea unei societăți româno-croate și accelerarea negocierilor. Deși în august 1942 au avut loc consultări pentru finalizarea acordului, semnarea a fost amânată. La 16 septembrie 1942, guvernul croat a remis României un text revizuit, iar în decembrie, Ministerul Propagandei Naționale și-a exprimat acordul de principiu.

Pentru semnare, etapa finală s-a consumat în 1943. La 9 iulie, Bucureștiul a fost informat asupra sosirii delegației croate pentru ratificare. După vizite oficiale și clarificarea ultimelor detalii, la 25 iulie 1943 a fost semnat acordul cultural româno-croat cuprinzând 12 articole, care instituiau lectorate, asociații culturale, burse și traduceri de lucrări, acordul intrând în vigoare după 30 de zile.

Analiza dimensiunii culturale şi propagandistice a relaţiilor româno-croate din perioada 1941-1944 evidenţiază un palier distinct al raporturilor bilaterale, profund influenţat de contextul celui de-al Doilea Război Mondial şi de apartenenţa ambelor state la sistemul de alianţe al Axei. Acest nivel al cooperării nu a funcţionat autonom, ci s-a articulat constant ca instrument complementar politicii externe, având rolul de a susţine legitimarea politică, ideologică şi de imagine a celor două regimuri, atât pe plan intern, cât şi în raport cu partenerii regionali.

În cazul Croaţiei, constituirea rapidă a instituţiilor de presă şi propagandă după aprilie 1941 demonstrează importanţa acordată controlului discursului public şi formării unei imagini externe favorabile noului stat. Înfiinţarea Biroului de presă croat, a serviciilor de informaţii, precum şi a Oficiului de stat pentru informaţii şi propagandă a creat cadrul necesar unei mobilizări editoriale şi culturale fără precedent. Numărul ridicat de publicaţii periodice, reviste culturale şi volume apărute între 1941 şi 1945 indică existenţa unei veritabile strategii de utilizare a culturii şi presei ca instrumente de afirmare politică şi ideologică. În acest context, România a devenit, mai ales în intervalul 1941-1943, un subiect constant al presei croate. Relatările au urmărit iniţial evoluţiile politico-militare, în special participarea României la campania din Est, prezentată ca o acţiune legitimă de recuperare teritorială. Ulterior, accentul s-a deplasat treptat și spre dimensiunea culturală, presa croată acordând spaţiu sărbătorilor naţionale româneşti, vizitelor oficiale, schimburilor academice şi activităţilor culturale promovate de Legaţia română de la Zagreb.

Presa croată a jucat un rol esenţial în difuzarea imaginii culturale a României. Articolele dedicate literaturii, artei populare, urbanismului bucureştean sau personalităţilor istorice româneşti au contribuit la construirea unei reprezentări favorabile, integrată în discursul oficial al alianţei. Traducerile din literatura română, publicarea de texte explicative şi implicarea intelectualilor croaţi în prezentarea autorilor români au consolidat această dimensiune culturală a propagandei.

Un caz aparte îl reprezintă includerea României în proiectul Enciclopediei croate, iniţiat în 1941. Prezenţa României prin numeroase articole dedicate spaţiului geografic, oraşelor, provinciilor istorice şi personalităţilor culturale reflectă un interes susţinut pentru integrarea sa într-un cadru de referinţă cultural-ştiinţific. Acest demers confirmă intenţia de a conferi relaţiilor româno-croate o dimensiune simbolică durabilă, depăşind strictul cadru al orizonturilor politice.

În acelaşi timp, imaginea României în Croaţia nu a fost lipsită de ambiguităţi. Influenţa presei germane şi competiţia propagandistică regională, în special din partea Ungariei, au generat uneori reprezentări critice sau contradictorii. Deşi presa croată a evitat revendicările teritoriale directe şi a manifestat o anumită prudenţă în chestiuni sensibile, aceste interferenţe au limitat coerenţa discursului favorabil României. După anul 1943, iar mai ales în 1944, prezenţa României în presa croată a cunoscut un declin vizibil. Numărul articolelor s-a redus, iar tematica s-a concentrat asupra evoluţiilor militare şi a incertitudinilor politice din sud-estul Europei. Totuşi, anumite acţiuni culturale, precum conferinţele universitare sau materialele de presă dedicate trupelor române, indicau menţinerea unui interes rezidual, adaptat noilor realităţi ale războiului.

În ansamblu, dimensiunea culturală şi propagandistică a relaţiilor româno-croate între 1941 şi 1944 se conturează ca un domeniu caracterizat de iniţiative multiple, dar puternic condiţionat de contextul ideologic şi geopolitic. Cooperarea culturală a fost structurată preponderent ca instrument de legitimare şi comunicare politică, iar exclusivismul ideologic, mai pronunţat în cazul Croaţiei, a limitat transformarea acestor demersuri într-un parteneriat cultural bilateral cu efecte structurale de durată.

Ansamblul acțiunilor culturale și propagandistice desfășurate de România în Croația între 1941 și 1944 reflectă un efort coerent, dar inegal, de utilizare a instrumentelor culturale ca extensie a politicii externe și a strategiei de legitimare în cadrul alianței Axei. Inițiativele analizate -de la

publicații, film și radio, până la conferințe, ceremonii de decorare și manifestări artistice- se înscriu într-o cronologie relativ continuă, marcată de intensificări și de limite evidente.

În prima fază, corespunzătoare anilor 1941-1942, accentul a fost pus pe difuzarea materialelor scrise și pe utilizarea noilor canale de comunicare de masă. Trimiterea în Croația a unui număr semnificativ de publicații românești încă din vara anului 1941, alături de promovarea filmului documentar și a jurnalelor de război (începând cu 1942), indica preocuparea Bucureștiului pentru conturarea unei imagini favorabile într-un spațiu aliat considerat receptiv. Cinematografia, deși limitată cantitativ, a fost integrată treptat în dispozitivul propagandistic, iar din 1942 producțiile românești au început să circule în cinematografele croate, în special cu ocazia unor momente de referință națională.

Un rol central în această etapă l-a avut radioul. Lansarea emisiunii dedicate României la postul din Zagreb, culminând cu inaugurarea Orei României în martie 1942, a reprezentat o formă de propagandă constantă, care îmbina elemente muzicale, discursuri oficiale și conferințe cu caracter istoric și politic. În iunie 1942, marcarea unui an de la declanșarea războiului antisovietic printr-o dizertație radiofonică ilustrează modul în care tematica politico-militară era integrată într-un cadru cultural accesibil publicului.

Conferințele și vizitele culturale au constituit un alt pilon al strategiei românești. Prezența unor personalități precum Liviu Rebreanu, Alexandru Borza sau generalul Dabija a avut o dublă semnificație, culturală și politică. Vizita lui Rebreanu în Croația, în primăvara anului 1942, se distinge prin amploare și impact cultural, fiind însoțită de întâlniri la nivel înalt și de un discurs public cu o rezonanță propagandistică. Deși unele inițiative au fost percepute inițial ca formale, ele au contribuit treptat la consolidarea unei prezențe românești vizibile în spațiul cultural croat.

Ceremoniile de decorare au avut o valoare eminamente „ritualică", consolidând dimensiunea protocolară a relațiilor bilaterale. Decorarea Poglavnik-ului cu „Marea Cruce a Ordinului Carol I" în iunie 1942, precum și reciprocitatea onorurilor acordate în 1942-1943, au fost intens mediatizate și au funcționat ca gesturi de recunoaștere politică și loialitate aliată. Aceste momente au fost dublate de alte forme de reprezentare artistică, inclusiv spectacole de teatru și colaborări culturale punctuale, cu rezultate inegale din punct de vedere al impactului public.

Anul 1943 marchează apogeul acestor demersuri, prin diversificarea manifestărilor culturale și prin organizarea unor evenimente de durată, precum celebrarea Zilei Naționale a României pe parcursul mai multor zile. Totuși, semnarea tardivă a Acordului Cultural româno-croat a limitat posibilitatea instituționalizării acestor inițiative. Deși relațiile culturale au cunoscut un trend ascendent în plan cantitativ, lipsa timpului și schimbarea rapidă a contextului geopolitic au împiedicat transformarea lor într-un parteneriat durabil. În 1944, activitățile culturale și propagandistice nu au mai înregistrat o intensificare reală, ci mai degrabă o diminuare și o adaptare la noile realități ale războiului. În ansamblu, acțiunile analizate evidențiază o strategie românească activă și diversificată în Croația, dar profund condiționată de exclusivismul ideologic al statului croat și de constrângerile conjuncturii internaționale.

Presa românească din perioada 1941-1944 a jucat un rol esențial în construcția și difuzarea unui discurs propagandistic subordonat direct intereselor politice și strategice ale statului român, aflat într-un context de război ideologic și informațional. Așa-numitul „război al nervilor" a presupus nu doar confruntare militară, ci și o luptă permanentă pentru controlul percepțiilor, al reprezentărilor și al legitimității politice interne și externe. În acest cadru, presa a devenit un instrument central de modelare a opiniei publice, acționând sub coordonarea directă a guvernului și a structurilor de propagandă, cu scopul de a prezenta victoria ca deziderat inevitabil și de a consolida o percepție unitară asupra tuturor aspectelor majore ale statului român.

Un loc distinct în acest demers l-a ocupat apropierea româno-croată, inițiată și susținută sistematic de București începând cu luna iunie 1941. Instrucțiunile transmise reprezentanților români, inclusiv lui Buzdugan, de a insista la Roma și Berlin asupra cererilor comune ale României și Croației, reflectă dimensiunea diplomatică a propagandei, dublată de una mediatică. În ceea ce privește Croația, autoritățile de la București solicitau explicit difuzarea de materiale de presă cu privire la statutul său vest-balcanic și la istoricul națiunii croate, ca parte a unui efort de legitimare internațională.

Primele informații despre statul croat au fost receptate de România chiar din aprilie 1941, apoi mesajele privind Croația au fost transmise presei românești prin intermediul Legației române din Zagreb, completate de ministrul plenipotențiar croat la București, Edo Bulat, iar ulterior de Branko Benzon. Presa românească din 1941 reflecta constant evenimentele de pe front și din Balcani, de la acțiunile militare germane din aprilie 1941 în Iugoslavia și Grecia, până la articolele care relatau recunoașterea statului croat de către România în luna mai 1941, inclusiv corespondența oficială dintre Poglavnik și Ion Antonescu.

Pe parcursul anului 1941, Croația a devenit o prezență constantă în paginile ziarelor românești. Declarațiile emisarului român la Zagreb au fost frecvent publicate în iunie, iar semnarea acordului comercial și a acordului de plăți din 7 august 1941 a beneficiat de o atenție deosebită. Activitatea Legației croate la București era reflectată cu regularitate, inclusiv gesturi simbolice, precum depunerea, la 23 august 1941, a unei coroane la Mormântul Eroului Necunoscut de către personalul diplomatic croat. Dimensiunea culturală și profesională a propagandei bilaterale s-a manifestat prin vizitele delegațiilor de jurnaliști croați în România, inclusiv la Sibiu, în noiembrie 1941, precum și prin preluarea de materiale despre Croația în presa regională românească, inclusiv în Bucovina.

Anul 1942 a fost marcat de o intensificare a campaniei de popularizare a Croației, atât prin știri economice și profesionale, cât și prin reflectarea vieții culturale și literare. Literatura croată, puternic influențată de proza lui Mile Budak, era prezentată publicului român prin romanele sale reprezentative, care consolidau o imagine ideologică favorabilă regimului de la Zagreb. În paralel, presa germană din București, precum „Bukarester Tageblatt", acorda o atenție constantă evoluțiilor din Croația, contribuind indirect la consolidarea discursului propagandistic comun al Axei. Totodată, delegația croată observa cu atenție climatul intern din România, remarcând existența unei campanii antimaghiare active în presa românească.

Anul 1943 a adus o diversificare tematică a articolelor privind Croația. Redactorii din cadrul Ministerului Propagandei român au menținut contacte regulate cu Branko Benzon, care furniza informații și rapoarte către Zagreb. Evenimentele militare, aniversările independenței Croației, semnarea acordului cultural româno-croat și reorganizările guvernamentale de la Zagreb au fost reflectate constant. Prelegerile și conferințele, precum cea susținută de George Zbârcea în ianuarie 1943 intitulată „Tineretul croat și mișcarea croată", indica un interes pentru dimensiunea ideologică și educațională a propagandei.

În 1944, deși contextul politic și militar se deteriora rapid, presa românească a continuat să publice informații despre Croația, inclusiv despre conflictul dintre partizanii lui Tito și susținătorii generalului Draža Mihailović, despre amnistierea unor grupuri de partizani sau despre deschiderea lectoratului de limba română la Universitatea din Zagreb, în mai 1944, cu Valentin Chelaru. Vizita episcopului Visarion Puiu la Zagreb, în august 1944, pentru hirotonirea unui episcop croat, a reprezentat unul dintre ultimele evenimente semnificative reflectate în presă.

După august 1944, odată cu prăbușirea regimului Antonescu și ieșirea României din Axă, interesul mass-media pentru Croația a scăzut abrupt, iar știrile au încetat aproape complet. În

ansamblu, presa românească din perioada 1941-1944 a contribuit decisiv la construirea unei imagini de parteneriat politic, ideologic și cultural între București și Zagreb, adaptată permanent evoluțiilor militare și diplomatice, demonstrând rolul central al propagandei în relațiile bilaterale din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Analiza manifestărilor culturale, artistice, ceremoniale și sportive desfășurate între România și Statul Independent Croat în perioada 1941-1944 evidențiază rolul central al culturii ca instrument de propagandă politică și de legitimare diplomatică într-un context dominat de ideologie trasată și presiuni geopolitice. Aceste acțiuni nu au reprezentat inițiative izolate sau spontane, ci au fost integrate într-o strategie coerentă de diplomație culturală, coordonată de aparatele de propagandă ale celor două state și înscrisă obiectivelor politice ale Axei.

Cinematografia, expozițiile fotografice și evenimentele artistice organizate la București au contribuit decisiv la construirea unei imagini simbolice a Croației ca stat tânăr, organizat și cultural legitim. Expoziția „Croația în imagini" din aprilie 1942 și proiecțiile succesive de filme croate până în anul 1944 au avut rolul de a familiariza publicul românesc cu realitățile croate filtrate ideologic, accentuând elemente de continuitate istorică, identitate națională. Caracterul repetitiv și susținut al acestor manifestări indică importanța acordată imaginii în strategia propagandistică a epocii, chiar dacă nu au avut o reprezentare de masă.

Radioul a reprezentat un instrument de difuzare ideologică cu impact larg, iar deschiderea Orei croate în sectorul radiofonic românesc, în primăvara anului 1942, reflecta nivelul ridicat de cooperare propagandistică. Selectarea atentă a conferențiarilor, implicarea scriitorilor, profesorilor universitari, precum și tematica emisiunilor au urmărit nu doar promovarea culturii croate, ci și transmiterea mesajelor politice fundamentale ale noului stat. În același timp, interesul oficialilor croați pentru conferințele susținute de intelectuali români despre Croația demonstrează caracterul bidirecțional al schimburilor culturale, chiar dacă acestea au rămas strict controlate ideologic.

Literatura și traducerile au constituit un alt palier important al propagandei culturale. Proiectele de traducere a unor opere croate în limba română, selecția atentă a autorilor și intenția de instituționalizare a studiilor de limbă croată în România indică dorința de a crea punți culturale durabile și de a ancora relațiile bilaterale într-un cadru cultural stabil. Chiar dacă multe dintre aceste inițiative au rămas la nivel de proiect sau au fost limitate de conjunctura războiului, acestea reflectau ambițiile elitei croate de afirmare culturală în spațiul românesc.

Manifestările muzicale și artistice, precum concertele și reprezentațiile lirice, au completat strategia de apropiere simbolică. Circulația artiștilor, schimburile de experiență și organizarea de ceremonii oficiale au conferit acestor evenimente o dimensiune politică aparte. Totodată, dificultățile semnalate de autoritățile române privind lipsa de experiență a aparatului propagandistic croat au scos în evidență limitele statului croat și dependența sa de expertiza aliatului român.

Ceremoniile oficiale și conferirea decorațiilor au avut un rol esențial în consolidarea legitimității reciproce. Distincțiile acordate liderilor români de către statul croat au funcționat ca acte simbolice de recunoaștere politică și de întărire a alianței bilaterale, fiind integrate explicit în discursul propagandistic. Aceste gesturi au depășit sfera protocolului, devenind instrumente de validare ideologică într-un context internațional degradat, mai mult pentru a masca problemele reale dintre cele două state.

În cele din urmă, sportul a fost utilizat ca pilon suplimentar de propagandă și apropiere culturală. Vizitele oficialilor sportivi, competițiile și întâlnirile bilaterale au urmărit extinderea ariei de influență sportivă și consolidarea relațiilor dintre cele două state. Totuși, interferențele

politice și conjuncturale au afectat uneori eficiența acestor demersuri, evidențiind fragilitatea construcției de imagine într-un context de război.

Departe de a fi simple manifestări artistice sau intelectuale, aceste acțiuni au fost parte integrantă a unei strategii diplomatice menite să consolideze alianța bilaterală și să proiecteze o imagine favorabilă a celor două state într-un context marcat de conflict și instabilitate.

În perioada 1941-1944, în domeniul educației, relațiile româno-croate s-au desfășurat într-un cadru limitat, dar semnificativ din punct de vedere politic, cultural și propagandistic, reflectând statutul celor două state ca aliați și interesul comun pentru gestionarea problematicii minorităților. Deși nu a existat un tratat educațional bilateral distinct, dialogurile și demersurile oficiale au conturat un model de cooperare adaptat realităților juridice și administrative ale statului român. În Banatul românesc, educația în limba croată s-a sprijinit inițial pe prevederile convenției școlare româno-iugoslave din 1933, ratificată în 1935, care asigura comunităților sârbe și croate accesul la învățământ primar în limba maternă. După apariția Statului Independent Croat, aceste prevederi au fost reinterpretate și reevaluate în noul context diplomatic și politic.

Evaluările efectuate de reprezentanții croați la București au scos în evidență disfuncționalități în cadrul sistemului de învățământ practicat de comunitățile croate: lipsa materialelor didactice, insuficiența cadrelor calificate și absența unor instrucțiuni clare pentru învățătorii croați.

Anul 1942 a marcat o intensificare a dialogului bilateral pe teme educaționale. Autoritățile române și croate au convenit asupra necesității menținerii și consolidării învățământului în limba maternă pentru minoritatea croată, în limitele legislației românești. Statul român s-a declarat favorabil instruirii în limba croată, subliniind însă că organizarea școlară rămânea o chestiune de politică internă. Costurile legate de angajarea învățătorilor croați urmau să fie suportate de guvernul croat, iar în situații de deficit de personal calificat, autoritățile române acceptau angajări temporare, pe bază de înțelegeri bilaterale. Structura educațională stabilită prevedea predarea în limba croată la majoritatea disciplinelor în ciclul primar inferior, iar pentru clasele superioare un număr minim de ore săptămânale. Această organizare reflectă un compromis între cerințele minorității croate și principiile statului român privind unitatea sistemului de învățământ. Dimensiunea confesională a fost, la rândul ei, integrată în acest cadru, fiind permisă utilizarea limbii croate în viața religioasă a comunităților.

În ansamblu, politica educațională privind minoritatea croată din România între 1941-1944 demonstrează o abordare raportată la realitățile educaționale din România, marcată de considerente diplomatice și de propagandă culturală. Educația a funcționat nu doar ca instrument de conservare identitară, ci și ca mijloc de afirmare a relațiilor româno-croate într-un context de război și presiuni ale Germaniei sau Italiei.

Problematica Bisericii Ortodoxe Croate și poziționarea României față de acest proiect ecleziastic se înscriu într-un cadru complex de intersecție între politică, religie și diplomație culturală în relațiile româno-croate din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Inițierea și organizarea Bisericii Ortodoxe Croate în anul 1942 au reprezentat un demers eminamente politic al regimului Ustaš, menit să rupă definitiv comunitățile ortodoxe din Croația de autoritatea canonică a Patriarhiei Ortodoxe Sârbe și să elimine orice formă de dependență spirituală față de Serbia. Dimensiunea religioasă a fost subordonată interesului statal, iar construcția unei autocefalii ortodoxe croate a fost gândită ca instrument de inginerie identitară și control politic. Decretele emise în aprilie 1942 de conducerea statului croat au oficializat instituirea Bisericii Ortodoxe Croate, destinată unui număr estimat la aproximativ 1,5 milioane de credincioși sârbi din Croația. Acest demers a fost precedat de politici represive aplicate comunităților sârbe, incluzând desființarea lăcașurilor de cult, confiscarea bunurilor bisericești și acțiuni de convertire forțată.

Eșecul conversiunilor în masă, soldat cu un număr mult mai redus de adeziuni decât cel preconizat, a determinat autoritățile croate să adopte o soluție alternativă: crearea unei structuri ortodoxe proprii, sub control politic direct.

Pentru a conferi noii biserici o aparență de legitimitate canonică, guvernul croat a inițiat demersuri susținute pe lângă bisericile ortodoxe din Europa de Sud-Est, în special Patriarhiile Română și Bulgară, precum și Biserica Ortodoxă Rusă din afara granițelor. În acest context, România a ocupat un loc central, atât datorită prestigiului său ortodox, cât și relațiilor diplomatice favorabile dintre cele două state. Statul român a luat act oficial de înființarea Bisericii Ortodoxe Croate în mai 1942, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe, care a informat Patriarhia Română asupra noii realități ecleziastice de la Zagreb.

Demersurile croate pentru obținerea recunoașterii canonice au fost constante și bine coordonate pe parcursul anilor 1942-1943. Reprezentanții diplomatici croați, în special prin intermediul Legației de la Zagreb și București, au insistat asupra unei recunoașteri rapide din partea Bisericii Ortodoxe Române. Întâlnirile dintre oficiali croați și români, schimburile de note verbale și vizitele ierarhilor au conturat un dialog intens, dar prudent.

Patriarhia Română a adoptat o atitudine rezervată, solicitând respectarea strictă a procedurilor canonice și formularea unor cereri oficiale din partea organelor bisericești competente. Figura mitropolitului Germogen, desemnat conducător al noii structuri ecleziastice, a jucat un rol central în aceste demersuri, inclusiv prin adresarea directă către Patriarhul României. Limbajul utilizat, invocând legături spirituale istorice între cele două popoare, urmărea apropierea simbolică și facilitarea recunoașterii. Totuși, în pofida presiunilor politice, inclusiv a intervențiilor la nivel guvernamental român, nu s-a concretizat un act oficial de recunoaștere canonică din partea Bisericii Ortodoxe Române.

Un moment deosebit de sensibil l-a constituit vizita mitropolitului român Visarion Puiu la Zagreb, în august 1944, cu ocazia sfințirii unui episcop croat. Deși această deplasare a fost exploatată propagandistic de presa croată ca dovadă a recunoașterii oficiale, lipsa unui document canonic explicit demonstrează caracterul ambiguu al evenimentului mediatizat mult prea intens de Zagreb. Vizita a avut mai degrabă valoare simbolică și politică decât ecleziastică, fiind utilizată de autoritățile croate pentru a-și consolida imaginea de legitimitate internațională.

Organizarea internă a Bisericii Ortodoxe Croate, structurată în patru eparhii și sprijinită de aproximativ 70 de preoți și peste 50 de comunități, reflectă efortul statului croat de a crea o instituție funcțională într-un timp scurt, sub presiunea marii conflagrații. Totuși, această construcție a rămas fragilă, dependentă de sprijin politic extern și lipsită de recunoaștere canonică.

În concluzie, relațiile româno-croate în chestiunea Bisericii Ortodoxe Croate ilustrează limitele colaborării cultural-religioase într-un context dominat de interese politice radicale. România a adoptat o poziție de echilibru între solidaritatea diplomatică și respectarea normelor canonice, evitând o recunoaștere formală care ar fi legitimat un proiect ecleziastic născut din constrângere și violență.

Relațiile dintre România și Croația în perioada 1941-1944 au reprezentat o formă de colaborare specifică, impusă de sistemul Axei. Necesitatea consolidării poziției statelor care au pierdut teritorii în favoarea revizionismului maghiar și bulgar (România, Croația, Slovacia), a determinat și conturat o conduită externă activă, dar prudentă, însă România și Croația, în pofida unei activități cu o efervescență diplomatică considerabilă, precum și a activităților bilaterale multiple, nu au obținut rezultate notabile și durabile politic, economic sau strategic.